

reras. Även om förslaget om nedläggning av Öresundsvarvet, som framfördes redan under den första Fälldinregeringen, genom allehanda politiska komplikationer blev 3 år fördröjt, genomfördes dock i branschen som helhet en välbehövlig strukturomvandling och satsning på offshore-industrin. Genom ingripandena i skogsindustrin genomfördes en stor strukturförändring längs norrlandskusten, där tre gamla massfabriker som ägdes av NCB kunde läggas ner i ordnade former.

Totalt sett var alltså de genomförda strukturinsatserna av stor betydelse. Man torde också kunna påstå, att en del av strukturinsatserna varit direkt lönsamma för staten. Det gäller t ex SSAB och engagemanget i NCB, där staten uppenbart, som marknaden nu värderar företaget, har gjort en god affär. Den övervägande delen av det industristöd som satsades under dessa år, har emellertid gått till de statliga företagen. Även där är framtidsutsikterna nu ljusare och kanske kan man även där på lång sikt räkna med att insatserna ger återbäring.

Politiskt innebar givetvis de industripolitiska insatserna för industridepartementet en tung belastning för Fälldinregeringarna. Insatserna skedde genomgående under högljudda krav från den dåvarande oppositionen och från fackföreningsrörelsen på ytterligare insatser. Näringslivets företrädare var ofta också under intryck av den svåra industrikrisen 1977, inställda på att riskvilligt kapital inte då fanns inom den enskilda sektorn, utan staten måste inskrida som katalysator i strukturarbetet. Handlingsalternativen var alltså i allmänhet obefintliga. Man fick inrikta sig på att göra insatserna starkt tidsbegränsade och matcha dem med framtidsinriktade åtgärder och insatser för förnyelse i näringslivet, genom forskning och utveckling och genom en särskild småföretagspolitik.

Den fråga som ofta anmäler sig är, om inte industridepartementet i stället skulle ha låtit marknadskrafterna sköta strukturomvandlingen och ägnat sig åt just dessa två områden, dvs forskning/utveckling och småföretag. Ja, om konjunkturen varit normalt hade det varit befogat. Men eftersom det uppenbart inte fanns enskilt kapital villigt att ta ansvaret för strukturomvandlingarna, var alternativen obefintliga. Den politiska opinionen var heller inte mogen för att låta marknadskrafterna slå ut företaget. Det visade t ex spelet kring Öresundsvarvet, där den första Fälldinregeringen hade lagt sitt förslag om nedläggning sommren 1978. Den av socialdemokraterna stödda folkpartistiska minoritetsregeringen vågade aldrig lägga fram den propositionen. När Fälldins andra regering lade fram propositionen igen våren 1980, föll förslaget om nedläggning av Öresundsvarvet, eftersom den socialdemokratiska oppositionen drev en intensiv agitation mot förslaget och två folkpartistiska riksdags-

män fronderade. Förslaget antogs av riksdagen först sommaren 1981.

Med denna febrila aktivitet och detta krav på snabba beslut är det självklart, att industridepartementet från andra departement uppfattades som ett departement som ibland arbetade med improvisationer och ofta hade krav på en forcerad beslutsprocess. Gösta Bohman behandlar i andra delen av sina memoarer "Maktskifte", bla ekonomidepartementets reaktioner på industridepartementets förslag. Dessa motsättningar jämnades så småningom ut när konjunkturen under den andra Fälldinregeringen blev mera normalt.

Då tillstötte andra problem och motsättningarna i synen på skatternas roll i stabiliseringspolitiken blev den anledning som fick moderata samlingspartiet att lämna regeringen.

Fälldinregeringarnas problem var dock främst de stora påfrestningar, som den ekonomiska krisen skapade i de sedan länge och under ständig tillväxt uppbyggda samhällsfunktionerna. Regeringsarbetets tekniska och administrativa sidor fungerade genomgående utan anmärkningar i kraft av tradition och praxis.

Nils G Åsling

Det amerikanska presidentvalet: succéföreställning i repris

1. Inledning

Det amerikanska presidentvalet 1984 innebar verkligen ett jordskred: Ronald Reagan vann alla elektorsröster utom 13, alla stater utom en, motkandidatens hemstat Minnesota; Mondale vann också huvudstadsområdet District of Columbia. Reagan fick 59 procent av de angivna rösterna mot 41 för Walter Mondale. Hur skall man tolka denna överväldigande seger? Kolumnisten Tom Wicker ställde i New York Times efter valet tre frågor:

- Innebär detta en personlig seger för presidenten?
- Innebär det en seger för hans parti?
- Vad innebär utgången för demokraterna?

Mycket av eftervalsdebatten har cirklat kring dessa frågor rörande valutgången. De är viktiga eftersom presidentens och administrationens egen tolkning i centrala avseenden blir bestämmande för den politik man kommer att föra under de kommande fyra åren. Inte sedan Nixon 1972 – han fick 520 elektorsröster medan George McGovern fick 17 – har någon president blivit återvald

med en sådan stor och, i förhållande till föregående val, ökad majoritet. Det var ju fallet med såväl Eisenhower 1956 som Nixon, medan tex Franklin Roosevelt fick vidkännas en sjunkande majoritet allteftersom åren gick. Man kan fråga sig vilka likheter som Reagan har med Eisenhower och Nixon? Kanske inte alltför stora. Men möjligen har Adlai Stevenson, George McGovern och Walter Mondale vissa likheter som kan kasta ljus över utgången? De kan alla sägas tillhöra den första vänsterliberala flygeln inom sitt parti.

Valsegern 1980 för Ronald Reagan – efter försök att nomineras såväl 1968 som 1976 – ansågs allmänt bero på att Jimmy Carter misslyckades så kapitalt och inte minst på de förödmjukelser som amerikanerna fick utstå i samband med ockupationen av den amerikanska ambassaden i Teheran. Jimmy Carter hade valts till president 1976 för att majoriteten syntes vilja ha en "outsider" som inte var befädd av Watergateandan och allt vad därtill hörde. Denne "outsider" visade sig sedan vara för mycket utanför systemet – han följde inte de regler som gäller för det politiska spelet i Washington. Därför fick han inte så mycket gjort. Han hade också gått till val som förespråkare för en mindre Sovjetfixerad utrikespolitik, något som ju efter Etiopien/Somalia 1978 och särskilt Afghanistan 1979 inte längre tedde sig rimligt. Den bild av hederlig amerikansk småstatspolitiker som Carter hade, stod sig inte i en värld av svåra utrikespolitiska problem och kärva relationer till Sovjetunionen.

Segern för Reagan var snarare ett val *mot* Carter än för Reagan. En närmare analys av valsegern (jfr StvT 1981:1 s 35–112) gav liksom utfallet av mellanvalen 1982 (StvT 1983:1 s 68–75) vid handen att den sk höger vågen nog ändå var alltför svagt belagd. Annars var det en mycket klar tendens i valanalysen att tala om en sådan våg, att Reagan lyckats slutligt bryta sönder den gamla Rooseveltska koalitionen mellan arbetare, olika minoriteter och östkustens intellektuella för att ersätta den med en ny konservativ allians, som kunde räkna med en permanent kontroll över maktparaten i landet. Trots Reagans storseger finns det alltså skäl att ställa frågan om denna analys håller, om inte presidentens seger ändå främst är en personlig viktoria.

II. Valkampanjen

På den republikanska sidan var det formellt länge oklart om Ronald Reagan skulle ställa upp till omval 1984. Han var trots allt 72 år fyllda och skulle fylla 73 tidigt under valåret. Han hade dessutom utsatts för ett allvarligt attentat, som han dock mirakulöst repat sig från. Det gick rykten om att hans hustru, vars råd han fäster stor vikt vid, skulle vilja flytta hem till gården i Californien igen. Men ändå ville man inte tro att Reagan skulle försitta chansen att bli omvald. Han föreföll att trivas så

väl i rollen som president, han var känd för ett måttligt arbetstempo, för att inte låta sig stressas. Innan Reagan hunnit tillkännagiva sin avsikt att ställa upp för en ny period vågade inte andra republikaner andas om sina egna planer, även om det är väl känt att vicepresidenten Bush, majoritetsledaren i senaten Howard Baker, finansutskottets i senaten ordförande Robert Dole, kongressledamoten Jack Kemp m fl hyser ambitioner att nå Vita Huset. I januari kungjorde presidenten så inte oväntat att han avsåg att genomföra en ny valkampanj.

På motståndarsidan hade förre vicepresidenten Walter Mondale skaffat sig ett tidigt försprång genom att redan 1982 kungöra att han skulle söka sitt partis nominering. Det fanns – som det sedermera skulle visa sig – faror med att starta så tidigt, vilket också påpekades av olika politiska kommentatorer. Det kunde hända att en viss kandidats position skulle urholkas när hans popularitet började tappa momentum; det är oundvikligt att så sker under en så oerhört lång valkampanj som den amerikanska, vilken reellt pågår flera år. Mondales ställning i partiet – populär, utan att egentligen vara innehavare av någon särskild karisma – och föregående som vicepresident och framför allt stöd i fackföreningsrörelsen hindrade dock inte att Mondale med tiden skulle få ett antal konkurrenter. De var senatorn – och förre astronauten – John Glenn från Ohio, Ernest Hollings från South Carolina, förre senatorn och presidentkandidaten George McGovern, senatorerna Alan Cranston från California och Gary Hart från Colorado, samt Floridas förre guvernör Reuben Askew. Härtill kom en mycket intressant kandidat i den svarte medborgarrättskampen Jesse Jackson, en gång medarbetare till Martin Luther King. Jacksons kandidatur ansågs framför allt vara intressant i vad avsåg hans möjligheter att mobilisera de svarta väljare som ofta inte deltar i valen. En som däremot inte ställde upp var Ted Kennedy. Han kungjorde redan 1982 att han med hänsyn till sin familj inte ville komma ifråga. Under valkampanjens gång tunnades fältet snart ut så att andra hälften av primärvalsrundan kom att bli en kamp mellan Mondale och Hart även om Jackson också höll ut till slutet och to m vann ett primärval (North Carolina).

Glenn var för tråkig, Cranston för gammal och för liberal, Hollings och Askew för okända och McGovern förbrukad. Så kan man i mycket korta ordalag karakterisera orsakerna till att dessa kandidater försvann relativt snabbt ur striden. De kom givetvis att lida brist på medel, vilket med de amerikanska finansieringsmetoderna är helt utslagsgivande.

Men Gary Hart skulle visa sig vara en besvärlig motståndare till Mondale. Han beskrivs ofta, särskilt i europeisk press, som en rätt okänd senator. I själva verket är Hart nog rätt väl etablerad i Washington. Han började

sin karriär som kampanjchef för George McGovern 1972 men lyckades snart tvätta av sig denna stämpel för att 1974 bli invald i senaten från Colorado. I kongressen har han visserligen gått sin egen väg, men ändå gjort sig rätt känd dels för sitt stora försvarsintresse, dels för sin ekonomiska politik. I försvarsfrågor har han väl knappast kunnat ses varken som duva eller hök, utan mera som en förespråkare för nya linjer, en rätt radikal om-tänkare helt enkelt. Hans strävän här synes i allt väsentligt ha varit att mera effektivt utnyttja existerande kapacitet, ta fasta på en del av idéer som försvarsreformatorer kastat fram. Ifråga om den ekonomiska politiken har Hart framför allt kommit att driva behovet av en nationell industripolitik; USA hade en gång skapats av sin storindustri. Denna måste nu förnyas och häri måste den federala regeringen ta del.

Hart gjorde ett par förvånansvärt goda primärval, särskilt när han överraskande vann i New Hampshire, det traditionellt första. Ett tag kring mitten av mars syntes Mondale lida risken att tappa momentum. Hart framstod som något nytt och fräscht, han appellerade till de yngre väljarna och kunde i motsats till Mondale to m framkalla ett mått av entusiasm hos sina potentiella väljare. Det blev rätt mycket en kamp mellan de traditionella fackföreningsanknutna demokraterna och de utanför – särskilt de som ville förnya partiet, vilket fö Hart redan efter 1980 års nederlag i bokform förespråkade. Men sedan Mondale i en mera aggressiv stil gått till motattack kunde han återvinna momentum i sin kampanj och relativt lätt avgöra striden. Hart vägrade visserligen att ge upp intill dess nomineringskonventet samlats, men de facto hade man långt dessförinnan klart för sig att Mondale skulle segra. Det kan nu i efterhand med rätta frågor om Hart egentligen någonsin haft en reell chans. Ty Mondale hade vunnit så många delegater i de många stater som inte hållit primärval utan utser sina representanter till nomineringskonventet genom slutna val inom partiet etc. Reglerna är olika delstat för delstat, och antalet stater som anordnat primärval hade 1984 minskat något – effekterna av de kolossalt dyra primärvalen förskräcker.

Valkampanjen skulle mycket komma att handla om ekonomin, mindre om utrikespolitiken som 1980 var ett mycket viktigt inslag i debatterna. Reagans ledande tema var att amerikanerna i genomsnitt hade fått det mycket bättre än 1980, något som denne med ett mått av själförtroende kunde säga oftare alltmedan våren 1984 framled. Arbetslösheten hade sjunkit, inflationen minskat och produktiviteten ökat. Huruvida detta vore ett resultat av Reagans i princip utbudsekonomiska politik eller av andra för honom opåverkbara omständigheter kan väl här lämnas därhän. Huvudsaken var att dessa siffror började slå igenom först under 1984. I början av

året hade Mondale opinionsmässigt häng på Reagan men rätt snart föll han tillbaka. Elizabeth Drew menar i sin krönika i New Yorker efter valet (3 december) att under våren började Reagans ekonomiska budskap att gå hem. Mondales försök att peka på det uppenbara, nämligen att en viss del av det amerikanska folket faktiskt fått det sämre, tilltalade väl dem, men inte majoriteten. Harts budskap gick då bättre. Mondale uppfattades som alltför bunden till specialintressen, dvs fackföreningarna, medan Hart lyckades förmedla bilden av nya, fräscha tankar. I TV-åldern är dessa enkla "images" av största betydelse.

Nomineringskonventen under sommaren blev tämligen intresselösa. Mondale hade under senvåren och försommaren säkrat sin position, fast Hart som sagt inte gav sig utan vidare. Genom att Mondale mot traditionen, redan före konventet, kungjort vem som skulle bli hans medkandidat hade även detta element, som brukar borge för visst intresse, försvunnit. Valet av den kvinnliga representanthusledamoten Geraldine Ferraro från New York var ju ett nytt drag, ägnat att utnyttja den svaga ställning Reagan hela tiden haft bland kvinnorna. Ferraros katolska och italienska bakgrund ansågs också vara en styrkefaktor. Värdefull kampanjtid gick emellertid åt att utreda familjen Ferraros privata inkomstförhållanden.

Reagans kröning till presidentkandidat var en välregisserad och förutbestämd händelse. Det enda intressanta som synes ha inträffat på konventet var FN-ambassadören och demokraten Jeane Kirkpatrick's ljungande försvarstal för Reagans utrikespolitik; den omstridda Mrs Kirkpatrick lyckades med en del rätt svepande demagogiska tongångar sätta fart på de troende.

Den officiella valkampanjen var utan större intresse. De traditionella resorna landet runt medförde inte att bilden av de båda kandidaterna och deras politik på något sätt fördjupades. Däremot koncentrerades åtskilligt intresse kring de två TV-debatter som ägde rum i oktober. Det var länge oklart om Reagan, som han av Mondale utmanades till, skulle ställa upp i TV på sätt som skedde 1980. Då hade ju den i TV-sammanhang erkänt skicklige Reagan knappast något att förlora på att utmana Carter. Nu, menade en del av hans rådgivare var det mera tveksamt. Ty Reagan hade ett så stort försprång att han inte rimligen kunde hotas. Varför skulle han ändå ställa upp? Härtill kom att en del nog var rädda för att släppa fram Reagan i en debatt. Inte för att Mondale nödvändigtvis var en så formidabel motståndare. Mondale är en erfaren yrkespolitiker och inte som Reagan en som kommit relativt sent till politiken. Problemet var väl snarast detsamma som anförts att Reagan trots sin obestridliga förmåga att använda etermedia, haft färre offentliga presskonferenser än någon annan

president i modern tid. Det har att göra med hans tendens att hålla sig till allmänna utsagor. Det är ju allmänt bekant att presidentens stab hårt ransonerar hans tid; detta innebär – förmodligen i kombination med hans läggning – att hans kunskaper i skilda ämnen är rätt allmänna om man jämför tex med Jimmy Carter, som snarast var en tjänsteman i Vita Huset, alltid påläst. Dennes bästa forum var just presskonferenserna, medan Reagan är bäst på att hålla tal i TV. Under en lång TV-debatt, fruktade en del av hans omgivning, skulle Reagan i jämförelse med Mondale framstå som okunnig. Dessa farhågor visade sig vara riktiga: i den första debatten som handlade om inrikespolitiken, var Reagan påfallande osäker, stakade sig och sökte ta sig ur knipor med redan använda fraser. Mondale tog ett jättekälv framåt och hans kampanj vädrade efterlängtnad morgonluft. Han tog ett par kraftiga steg uppåt i opinionssiffrorna, även om avståndet i procent också efter denna debatt var rätt stort. Förhoppningarna föddes om att Mondale, om han kunde göra om sin prestation i den utrikesdebatt, som skulle följa fjorton dagar senare, kanske trots allt inte stod inför en omöjlig uppgift. Mondale hade utan att direkt göra det själv fått fram vad som kallades "the age issue". Var kanske när allt kom omkring Reagan för gammal och trött?

Men Reagan repade sig. Under den andra debatten verkade han mycket piggare, trots att han ju inte sällan visat sig osäker ifråga om utrikespolitiken. Frågan om åldern tillbakavisade han med ett skämt om att han för sin del inte tänkte göra en valfråga av hans motståndares relativa ungdom och brist på erfarenheter. På så vis fick han denna fråga ur världen.

Mot slutet av kampanjen blev det endast fråga om hur stor Reagans viktoria skulle bli. Skulle han ha en möjlighet att vinna *alla* staterna (District of Columbia kunde Reagan inte vinna hur det än skulle ha gått – den massiva svarta majoriteten i huvudstaden borgar för detta).

III. Valresultatet

En analys av valresultatet på presidentvalsnivå rör sig mest om jämförelser med tidigare storsegrar. Av elektorskollegiets 538 röster fick Reagan nu alla utom tretton: Mondale vann således sin egen hemstat och huvudstaden. Ifråga om tidigare valsegrar kan man närmast jämföra med 1972 då Nixon vann 520 elektorsröster mot McGoverns 17 och 1936 då Roosevelt vann 523 mot Alf Landons 8. McGovern vann endast Massachusetts och District of Columbia, men inte ens sin egen hemstat, South Dakota. Det gjorde Landon inte heller 1936, endast då säkert republikanska Vermont och New Hampshire. Mätt i antalet procent var dock såväl Roosevelts 1936, Lyndon Johnsons 1964 och Nixons 1972 stör-

re än Reagans; de nådde alla ca 61 procent av rösterna.

Det är helt självklart att Reagans seger är en stor seger för honom själv. Han har vunnit i alla åldersgrupper, alla etniska grupper utom bland de svarta där han endast fått 10 procent, i alla delar av landet. Särskilt intressant förefaller det vara att Reagan fått en majoritet av de nya väljarna och bland ungdomen. Man hade en tid före valet, inte minst på demokratiskt håll, gjort det riktiga påpekandet att Reagan 1980 vunnit många delstater ganska knappt, trots att hans slutseger blev helt överväldigande också det året. Om man kunde mobilisera de många svarta i många viktiga stater, skulle man kunna tippa balansen till Mondales förmån. Det invändes då inte minst från republikanskt håll att detta inte vore någon realistisk tanke. Om det skulle visa sig att inte minst Jesse Jacksons försök att övertala de svarta att registrera sig skulle bära frukt, skulle en motoffensiv komma från oregistrerade vita. Detta har nu möjligen skett – eller har Jacksons och hans meningsfränders kampanj misslyckats. I alla händelser har Reagan fått en majoritet (60%) bland de nyregistrerade, bland vilka många rimligen också är ungdomar.

Spaltkilometer har ödslats på att söka förklara vad det är i Ronald Reagans framtoning som väckte sådan anklang hos de amerikanska väljare som brytt sig om att rösta – i år ungefär lika många som 1980, drygt 52 procent. Hans styrka ligger knappast i en mästerlig behärskning av sakfrågorna. Det påstås ofta att presidenten inte arbetar särskilt hårt, att han ogärna läser papper som är längre än några sidor etc. Men han gör uppenbarligen ett mycket förtroendeingivande intryck när han framför sina budskap i TV om vikten av sparsamhet, flit och av att hålla fosterland och familj i helgd. Han gör det med ett vänligt och varmt leende och har därmed för egen del fått fram bilden av en glad konservativ. Den pessimism som de konservativa alltid brukar ge uttryck för är i Reagans täppning borta. Det var nu Mondale som talade om alla problem och – vilket var ärligt, men säkert politiskt oklokt – om skattehöjningar. Men Reagan lovade att en röst på honom skulle bara leda till trevligheter: kunde någon säga att han/hon fått det sämre sedan han valdes till president 1980? Det kan nog åtskilliga, men inte den nöjda majoriteten som inte i samma grad drabbats av de budgetnedskärningar som gjorts.

Ett annat drag i Reaganbilden som omvitnats av många amerikanska analytiker är att han så sällan skiljts från den dagliga politiken: det som går bra, och det har sålunda ekonomin gjort uner senare år, blir presidentens förtjänst, medan han inte lastas för det som inte gått så bra. Medan Jimmy Carter fick ta mycket stryk för att han inte lyckades få ut gisslan ur den amerikanska ambassaden i Teheran 1979/1980, kunde Reagan klara sig ur

ansvaret för den amerikanska operationen i Libanon 1983 som ju slutade med självmordsattacken mot förläggningen varvid flera hundra amerikanska soldater omkom. Detta skyllde Reagan på kongressen som inte gett honom tillräckliga medel för att på ett tillfredsställande sätt sköta operationen.

Reagans framtoning och lättsamma sätt har således i hög grad bidragit till hans seger och popularitet. Mondales försök att nå Vita Huset igen var nog mer eller mindre utsiktslöst från början. Mondale har upplevts som en alltför traditionell politiker i en tid som kräver andra lösningar än de gamla.

Om än valet således inneburit en klar seger för presidenten personligen, kan den inte uppfattas som ett mandat för republikanerna. Diskrepansen mellan de röster han fått och som tillfallit hans parti i olika delstater är slående och ibland uppgående till dryga 10 procent. Vissa delstater har Reagan vunnit med 60–40, medan valen till senat och representanthus endast inneburit segermarginaler på några procent. Kompositionen i senaten blir från 1985 53–47, d v s en förlust av två platser för republikanerna. De mest uppmärksammade kampanjerna ägde rum i North Carolina och Illinois. Efter en valkampanj där båda parter tillsammans satsade ett par hundra miljoner kronor (!) lyckades den starkt konservative Jesse Helms slå tillbaka anstormningen från den mera liberale demokraten James Hunt med siffrorna 52–48. I Illinois fick statens relativt liberale, men republikanske senator, Charles Percy, efter 18 år lämna sin plats (och positionen som utrikesutskottets ordförande) till liberale demokraten och representanthusledamoten Paul Simon. Den konservative republikanske senatoren Roger Jepsen i Iowa åkte ut och byts ut mot en liberal demokrat, Tom Harkin. I Tennessee ersätts majoritetsledaren Howard Baker, som dock inte ställde upp till omval, av den liberale demokraten Albert Gore Jr, vars far en gång också satt på denna plats. Till de nya ansiktena i senaten hör också Jay Rockefeller från West Virginia, hitintills statens guvernör. Han har avvikit från den mäktiga finansfamiljens traditioner att hålla sig till republikanerna.

Valen till *representanthuset* ledde till att demokraternas majoritet minskades från 267–168 till 253–182, en förlust på 14 platser. För de republikaner som under mera euforiska dagar hoppats på att helt avsätta majoriteten i huset, var det givetvis en besvikelse. Som någon elak demokratisk representanthusledamot påpekat är detta det sämsta resultat som någon vinnande presidents parti haft på hundra år. Man brukar med andra ord räkna med att en segrande president skall dra med sig folk på sina rockskört, som det heter. Men detta har i alldeles ovanligt liten grad varit fallet under detta val: diskrepansen mellan presidentens segersiffror och utfäl-

let i kongressvalen är påfallande. Någon mera markerad förändring i Reagans förhållande till kongressen kan knappast väntas p g a dessa relativt små förändringar. Överhuvudtaget har man väl anledning tro att kongressledamöterna, oavsett vilket parti de tillhör, kommer att vara mera bångstyriga under Reagans andra period än under den första. Nu har de ju inte presidenten att frukta. Han kan inte ställa upp till omval längre och han kan därför inte på samma sätt påverka deras framtid.

De republikanska kongressledamöterna visade snart efter valet sin självständighet. Ny majoritetsledare efter Howard Baker blir Robert Dole, visserligen ganska konservativ men en person med egna presidentambitioner och en politiker som inte går i någons ledband. Dole, som ju 1976 var Fords vicepresidentkandidat, slog bland flera kandidater den mera konservative men mindre profilskarpe Richard Lugar från Indiana som i stället blir ny ordförande i senatens utrikesutskott. Risken för att senatens kanske mest konservative ledamot Jesse Helms skulle bli ny ordförande i detta utskott avväjdes; han stannar som ordförande i det för hans stat viktiga jordbruksutskottet.

Valen till *guvernörsresidensen* ledde till en nettovinst för republikanerna, men demokraterna behåller kontrollen över 34 stater, medan republikanerna får nöja sig med 16. Inga mera bemärkta valkampanjer på denna nivå har ägt rum.

I valen till *delstatslegislaturerna* där alla stater utom Nebraska har två kamrar, hade republikanerna större framgångar. Demokraterna har numera majoritet i båda kamrarna i 28 stater, republikanerna i 12, medan tio har delad majoritet, d v s vardera partiet håller en kammare var. Före valet hade demokraterna helt kontrollen över 33 delstatslegislaturer medan bara fem var delade i detta avseende. I fråga om antalet platser i delstatssenater och representanthus har demokraterna numera 4318 mot republikanernas 3038, en vinst på 322 platser.

IV. Valets innebörd och utsikterna för 1986 och 1988

Det är slående att det är föga lätt att säga något av allmänt politiskt intresse om 1984 års val. Presidenten själv är förvisso ett slags politiskt fenomen, mycket amerikanskt. I övrigt reser valen inte några intressanta frågor utom den tredje som ställdes i början av denna framställning; hur skall demokraterna ta sig ur den sits man hamnat i. Trots att partiet behåller den ställning av majoritetsparti som det haft alltsedan 1932, måste man konstatera att republikanerna på presidentvalsnivån skaffat sig en inteckning i Vita Huset som för motståndspartiet ter sig svårinlöst. Republikanerna har vunnit fyra och demokraterna två av de senaste tjugo årens val. Och vad som är mera signifikant: endast republikaner

har under hela efterkrigstiden kunnat upprätthålla en tradition som säger att en sittande president nästan automatiskt omväls för en andra period: Eisenhower, Nixon och Reagan. Däremot tvingades Truman avgå 1952 liksom Lyndon Johnson 1968 trots att de säkert gärna velat ställa upp en gång till. Carter ställde upp 1980 men åkte ut med en rejäl smäll. Det har ju tidigare konstaterats i dessa framställningar att republikanerna genom den regionala fördelningen skaffat sig ett "lås" på åtskilliga delstater i väst och sydväst, dit mycket av den ekonomiska aktiviteten i landet nu koncentrerar sig. Om detta lås skall kunna brytas upp, måste demokraterna ha en mera karismatisk figur än Walter Mondale, vars hedertlighet ingen bestrider men som uppfattas som en representant för något gammalt och förbrukat. Att det republikanska låset kan brytas visar ju valet 1976 då Carter ändå slog en sittande president med ett budskap som uppfattades som fräscht och nytt, medan Ford, som var en populär och anspråklös person, sågs mer som företrädare för just dessa gamla tankar och sedvänjor för att nu tala med Mao-Tse-Tung.

Opinionsundersökningar under primärvalskampanjen visade att Gary Hart skulle klara sig bättre än Mondale i en strid mot Reagan. Harts valkampanj kunde efter nomineringskonventen i Iowa i januari och primärvalet i New Hampshire i februari få en hel del fart. Det präglades av en entusiasm som aldrig Mondale kunde uppamma. Demokraterna har ingen anledning att ge hoppet förlorat, men en självprövning måste givetvis till. Kanske var Walter Mondale trots sin relativa ungdom den siste av de gamla nya-given-demokraterna som blev presidentkandidat? Inför 1986 och 1988 har man i alla händelser stora chanser att revanschera sig. I mellanvalen 1986 står dubbelt så många republikaner i senaten under omval som demokrater. Detta innebär en rejäl möjlighet för demokraterna att återta majoriteten i detta hus. Mellanvalen brukar också leda till förluster för det regerande partiet av 25–35 platser i representanthuset. Demokraterna skulle därför kunna gå in i 1988 års valkampanj med starkt självförtroende.

Detta stärks naturligtvis också av det faktum att Reagan då inte kan ställa upp – även om författningen tillät detta skulle han väl med hänsyn till ålder ändå inte göra det: han blir 78 år några veckor efter han avgår i januari 1989. Inte ens en så populär person som Eisenhower kunde hjälpa Nixon till seger 1960 och det har följande varit tradition att en avgående president ägnat alltför mycken kraft åt att stötta sin partikamrats strävanden att nå Vita Huset. Tanken har väl varit att en avgående president mera tänkt på sitt eftermäle än på sitt parti samt att hans partivän velat etablera sig som ett eget namn efter, som ofta varit fallet, många år i presidentens skugga.

Innehavet av vicepresidentsbefattningen har givetvis gett George Bush en första inteckning i republikanernas nominering för 1988, även om det ibland sagts att Bush's insatser i kampanjen inte varit alltför lysande. Bush är en anspråklös person som möjligen tidigare kunnat irritera republikanernas högerflygel. Men efter alla år som Reagans vicepresident kanske denna stämpel tvättats bort? Annars är det helt klart att Bush inte kommer att vara utan motkandidater 1988: till dem som mer eller mindre redan anmält sig hör förre majoritetsledaren Howard Baker som nu avgått från senaten så i förtid för att tydligen ägna sig åt att på heltid sondra presidentvalsmöjligheterna. Hans efterträdare som majoritetsledare, Robert Dole, kommer säkert att kvarstå som en möjlig kandidat. En annan som nämns är kongressledamoten Jack Kemp från New York, som ju länge varit en av nykonservatismens banérförare i representanthuset. Det finns med all säkerhet åtskilliga flera, men som valet av Walter Mondale som demokraternas kandidat visat har den institutionellt förankrade vicepresidenten eller, för vicepresidenten ett automatiskt försteg.

Trots detta Mondales försteg var det alltså många demokrater som kände sig kallade 1984. Några av dem kanske ger upp, om inte annat av åldersskäl (Alan Cranston) eller för att de råkat ut för ordentliga bakslag under den gångna kampanjen (John Glenn, andra försöket). Kanske dyker Ted Kennedy upp igen. En som däremot kommer att förekomma blir med all sannolikhet Gary Hart som genom årets valkampanj skaffat sig "national recognition" som det heter. Hans deltagande i årets primärvalskampanj kom att bli en helt riskfri aktivitet: om det gick bra och han mot alla odds vann nomineringen hade han ju gjort sig ordentligt känd som den ende som på allvar kunnat hota Mondale och som dessutom i undersökningar hävdade sig relativt väl mot den populära presidenten själv; hur det än gick skulle han ändå bli känd i landet.

De överskuggande politiska problemen för den sittande administrationen är två: att få igång någon form av dialog med Sovjet i rustningskontrollfrågorna och att komma tillrätta med ett växande budgetunderskott. Hur den första uppgiften skall angripas är inte alltid lätt att se: de centrala frågekomplexen i förhållandet Öst–Väst förblir nu frågorna om möjligheterna att begränsa rymdvapen, strategiska vapen och sk medeldistanssystem. Dessa är numera oändligt komplicerade. Genom den assymetriska uppbyggnaden av de båda supermakternas kärnvapenstyrkor är jämförelser också svåra att göra. Hur komplicerade frågorna är kan tex inhämtas i Time-korrespondenten Strobe Talbotts läsvärda, om än något väl detaljrika, bok "Deadly Gambits" (1984) där författaren lämnar en roande skildring av hur förhandlingarna inom administrationen går till. Intressena hos olika be-

fattningshavare och institutionerna är olika. Med det amerikanska politiska systemet blir kampen om presidentens öra central och kan ta sig märkligen uttryck. Det föreligger nu i Washington (som det också rimligen gör i Moskva) olika uppfattningar om vad man vill uppnå i förhandling med ryssarna såväl som hur och när man skall söka uppnå dessa mål. Det hela blir inte alltid lätt när målsättningen från Reagans sida är att finna något som är lätt inrikespolitiskt "säljbart" – och samtidigt materialet knappast lånar sig till förenklingar.

Jimmy Carter lämnade efter sig ett budgetunderskott på 50 miljarder dollar. Det är nu uppe i 200 miljarder och visar inga tendenser att minska. I och för sig är inte det amerikanska underskottet i europeisk klass ännu, men det är tillräckligt stort för att oroa amerikanerna i gemmen. Presidenten har å ena sidan uttalat sig många gånger för en balanserad budget, som konservativa har för sed, och till och med föreslagit ett författningstillägg av innebörd att budgeten *måste* balanseras. Han har dessutom lovat att halvera underskottet till 1988. Å andra sidan har han tydligen internt, som redovisas av New Yorkers politiska kommentator Elizabeth Drew (3 februari 1984), hävdatt att underskott vore rätt ofarligt. Han har också gjort sig till absolut motståndare till höjda skatter. Eftersom detta är den ena möjliga metoden att komma tillrätta med ett budgetunderskott, återstår då endast fortsatta utgiftsnedskärningar.

Men de program i den federala budgeten som är möjliga att skära i och som presidenten har något inflytande över är faktiskt mycket små – utöver försvaret. Större delen av den federala budgetens civila del avser skentitlements, dvs automatiska i lag fastlagda utgifter för socialförsäkring e.d. Där har man nog redan skurit så mycket det gått.

Försvaret har hittills varit nästan sakrosankt, men försvarsministern har nyligen gått med på att försvarets *ökning* skall reduceras, vilket något lär minska det förväntade underskottet under kommande budgetår. Det lär emellertid inte lösa presidentens problem. Inte heller lär väl kongressledamöterna inför känsliga valsituationer 1986 och 1988 bli mera återhållsamma. Om konjunkturen vänder blir problemet mera akut och samtidigt än svårare att göra något åt. Administrationen sitter i en svår sits och kampen mellan å ena sidan de som vill skära i utgifterna och dem som vill höja skatterna – reorganisera eller förenkla skattesystemet som en del också brukar kalla det – lär fortsätta; precis som den gör mellan dem som i säkerhetspolitiska frågor vill nå överensstämmelse med Moskva och de som är så misstänksamma mot dem att de i avsaknad av vattentäta verifikationsmöjligheter hellre avstår. I själva verket står Reagan inför en målkonflikt; utan att åtminstone kraftigt reducera försvarsutgifternas ökning lär han inte komma åt

underskottet. Då ifrågasätter han det ena ledet i sitt program för att söka nå det andra. Trots den stora valsegern saknar Reagan inte problem. Men det tillhör hans charm att han inte låter dessa tynga sig alltför mycket. Det är nog detta som amerikanerna uppskattar hos presidenten; en optimistisk konservativ som tror att allt ordnar sig, bara man följer sunda konservativa principer och låter folk sköta sig själva.

Mats Bergquist

Från det finländska riksdagsvalet 1983 till kommunalvalet 1984

Finlands grundlag känner till tre olika val – riksdagsval, presidentval och kommunalval. I allmänhet sammanfaller inte tidpunkten för valen.

Finlands enkammarriksdag, med 200 riksdagsmän valdes för första gången i mars 1907. Nuförtiden verkställs riksdagsvalet vart fjärde år, om inte Republikens president upplöser riksdagen och bestämmer att valen skall hållas tidigare, mitt under valperioden. Senast har riksdagsval hållits i mars 1970, januari 1972, september 1975 och mars 1979. Den viktigaste politiska sakfrågan i riksdagsvalet som hölls den 20 och 21 mars 1983 var huruvida det Nationella Samlingspartiet efter 17 år i opposition skulle komma med i den regering som bildades efter valet. Så gick det slutligen inte. Samlingspartiet ökade, överraskande nog, inte sitt platsantal i riksdagen utan förlorade istället tre platser, trots att väljarunderstödet ökade. Detta gav det Socialdemokratiska Partiet som efter valet bildade regering ett gott skäl att inte ingå regeringssamarbete med Samlingspartiet. En ännu större överraskning var att det populistiska Finlands Landsbygdsparti, som redan emellanåt hade krympt ihop, blev valets stora segerherre, med 17 platser i riksdagen, och för första gången i Finlands politiska historia kom med i Kalevi Sorsas (SDP) regering efter valet. Således fortsatte samma person som den finländska regeringens statsminister efter valet som före.

Valkampanjen: mjukt och försiktigt

Under den 1979 valda riksdagens fyraåriga mandatperiod begicks det två val i landet. På utsatt tid i oktober 1980 hölls kommunalval den här gången klart i tecken av allmänpolitiska valteman. President Urho Kekkonens överraskande avgång under mandatperioden, p.g.a hälsoskäl, föranledde presidentval i januari 1982.

I röstfördelningen på riksnivå vid kommunalvalen 1980 kunde man redan skönja tecken av de kommande